Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
MACIEJ SZPUNAR
esitatud 26. oktoobril 2016[1]

Kohtuasi C-507/15

Agro Foreign Trade & Agency Ltd
versus
Petersime NV

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Rechtbank van Koophandel te Gent (kaubanduskohus, Gent, Belgia))

Direktiiv 86/653/EMÜ — Türgis tegutsev kaubandusagent — EL-Türgi assotsieerimisleping — Artikkel 14 — Lisaprotokoll — Artikli 41 lõige 1

1. Käesolevas kohtuasjas, kus käsundiandja asukoht on Euroopa Liidus ning kaubandusagent asub ja tegutseb Türgis, palub eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitusi kahes küsimuses: esiteks, kas liikmesriik võib direktiivi 86/653/EMÜ[2] üle võtta nii, et ta piirdub selle direktiivi sätete kohaldamisel olukordadega, kus kaubandusagent tegutseb ainult siseturul?

2. Vastan sellele jaatavalt.

3. Teiseks, kas selline piirang oleks vastuolus Euroopa Majandusühenduse ja Türgi assotsiatsioonilepingu sätetega, millele kirjutasid 12. septembril 1963 Ankaras alla ühelt poolt Türgi Vabariik ning teiselt poolt EMÜ liikmesriigid ja ühendus ning mis sõlmiti, kiideti heaks ja kinnitati ühenduse nimel nõukogu 23. detsembri 1963. aasta otsusega 64/732/EMÜ (EÜT 1973, C 113, lk 1) (edaspidi „assotsieerimisleping“) ning 23. novembril 1970 Brüsselis alla kirjutatud lisaprotokolliga, mis sõlmiti, kiideti heaks ja kinnitati ühenduse nimel nõukogu 19. detsembri 1972. aasta määrusega (EMÜ) nr 2760/72 (EÜT 1977, L 361, lk 60) (edaspidi „lisaprotokoll“)?

4. Minu vastus on eitav.

1 — Algkeel: inglise.

2 — Nõukogu 18. detsembri 1986. aasta direktiiv füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta (EÜT 1986, L 382, lk 17; ELT eriväljaanne 06/01, lk 177).

I. Õiguslik raamistik

A. *Liidu õigus*

1. Direktiiv 86/653

5. Direktiivi 86/653 põhjenduses 2 on märgitud:

„[…] kaubandusliku esindamisega seotud siseriiklike õigusaktide erinevused mõjutavad märkimisväärselt konkurentsitingimusi ja kõnealuse tegevuse jätkamist ühenduses ning neil on kahjustav mõju kaubandusagentide kaitsele nende esindatavate suhtes ja äritehingute turvalisusele; lisaks sellele takistavad need erinevused oluliselt kaubandusliku esindamise lepingute sõlmimist ja toimimist, kui esindatav ja kaubandusagent on registreeritud eri liikmesriikides“.

6. Direktiivi 86/653 artikli 17 lõikes 1 on sätestatud:

„Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et tagada kaubandusagentidele pärast agendilepingu lõppemist lõike 2 kohase hüvitise või lõike 3 kohase kahjutasu maksmine.“

2. Assotsieerimisleping

7. Assotsieerimislepingu artikkel 9 on sõnastatud järgmiselt:

„Lepingupooled tunnistavad, et lepingu kohaldamisalas ja ilma et see mõjutaks erisätteid, mis võidakse vastu võtta artikli 8 kohaselt, on keelatud igasugune kodakondsuse alusel diskrimineerimine vastavalt Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklis 7 sätestatud põhimõttele.“ [Siin ja edaspidi on assotsieerimislepingut tsiteeritud mitteametlikus tõlkes.]

8. Assotsieerimislepingu artiklis 14 on sätestatud:

„Lepingupooled on kokku leppinud, et lähtuvad omavahel teenuste osutamise vabaduse piirangute kaotamisel Ühenduse asutamislepingu artiklitest 55, 56 ja 58–65.“

3. Lisaprotokoll

9. Lisaprotokolli artikkel 41 on sõnastatud järgmiselt:

„1. Lepinguosalised hoiduvad omavahel kehtestamast mis tahes uusi asutamisõiguse ning teenuste osutamise vabaduse piiranguid.

2. Assotsiatsiooninõukogu määrab assotsieerimislepingu artiklites 13 ja 14 sätestatud põhimõtete kohaselt kindlaks lepinguosaliste vahel asutamisõiguse ja teenuste osutamise õiguse piirangute järkjärgulise kaotamise ajakava ja reeglid.

[…]“. [mitteametlik tõlge]

B. *Belgia õigus*

10. 13. aprilli 1995. aasta kaubandusagendilepingu seaduse (wet van betreffende de handelsagentuurovereenkomst; edaspidi „kaubandusagendiseadus“), millega võeti Belgia õigusse üle direktiiv 86/653, artikkel 27 on sõnastatud järgmiselt:

„Ilma et see piiraks rahvusvaheliste lepingute kohaldamist, mille osapool Belgia on, kuulub sellise kaubandusagendi mis tahes tegevus, kelle peamine tegevuskoht on Belgias, Belgia õiguse kohaldamisalasse ja Belgia kohtute alluvusse.“

II. Faktilised asjaolud, menetlus ja eelotsuse küsimus

11. Põhikohtuasja hageja Agro on Ankaras (Türgi) asuv äriühing, kes tegeleb põllumajandustoodete impordi ja turustamisega. Põhikohtuasja kostja Petersime on Olsenes (Belgia) asuv äriühing, kes tegeleb haudeaparaatide ja linnuturu tarvikute väljatöötamise, tootmise ja tarnimisega.

12. Petersime sõlmis 1. juulil 1992 lepingu oma haudeaparaatide ja tarvikute müügiks Türgis kaubandusagendiga, kelle asemele astus hiljem, 1. augustil 1996 sõlmitud lepinguga Agro. Lepingu kohaselt andis Petersime Agrole ainuõiguse oma toodete müügiks Türgis. Esialgu üheaastase tähtajaga sõlmitud lepingus oli ette nähtud lepingu automaatne pikenemine igal aastal veel 12 kuuks, kui kumbki pool ei ole lepingut tähitud kirja teel lõpetanud vähemalt kolm kuud enne üheaastase tähtaja lõppu. Samuti sisaldas leping tingimust, mille kohaselt reguleerisid seda lepingut Belgia õigusnormid ja vaidlusi olid pädevad lahendama ainult Genti linna kohtud.

13. Petersime teatas 26. märtsi 2013. aasta kirjas lepingu ülesütlemisest alates 30. juunist 2013. Agro esitas 28. oktoobri 2013. aasta kirjas Petersimele ametlikult nõude seoses sellega, et Petersime jättis maksmata hüvitise lepingu lõpetamise eest, ja nõudis lahkumishüvitist, allesjäänud varude tagastamist ja tasumata nõuete rahuldamist.

14. Agro andis 15. jaanuaril 2015 Petersime eelotsusetaotluse esitanud kohtusse, nõudes hüvitist lepingu lõpetamise eest, lahkumishüvitist, allesjäänud varude tagastamist ja tasumata nõuete rahuldamist.

15. Agro põhjendab oma hagi sellega, et kohaldada tuleb kaubandusagendiseaduse sätteid, sest pooled on õiguspäraselt valinud lepingut reguleerima Belgia õiguse. Petersime omakorda väidab, et kohaldada saab ainult Belgia õiguse üldnorme, sest kaubandusagendiseadus on kohaldatav ainult niivõrd, kui kaubandusagent tegutseb Belgias, käesoleval juhul see aga nii ei olnud.

16. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates on selge, et Agro ja Petersime vahelist lepingut on valitud reguleerima Belgia õigus. See aga ei pea tingimata tähendama, et kaubandusagendiseadus on käesolevas asjas kohaldatav. Eelotsusetaotluse esitanud kohus näib eeldavat, et niisuguses olukorras nagu vaidlusalune, kus kaubandusagent asub ja tegutseb väljaspool Belgiat, ei ole kaubandusagendiseaduse artikkel 27 imperatiivne.

17. Seoses selle kohtuasjaga laekus 24. septembril 2015 Euroopa Kohtusse Rechtbank van Koophandel te Genti (kaubanduskohus, Gent) 3. septembri 2015. aasta kohtumääruses esitatud eelotsuse küsimus:

„Kas [kaubandusagendiseadus], mis võtab Belgia õigusse üle [direktiivi 86/653], on kooskõlas selle direktiiviga ja/või assotsiatsioonilepinguga, millega taotletakse Türgi ühinemist Euroopa Liiduga, ja/või Türgi ja Euroopa Liidu kohustusega kõrvaldada nendevahelised teenuste osutamise vabaduse piirangud, kui [kaubandusagendiseadus] sätestab, et see on kohaldatav vaid Belgias peamist tegevuskohta omavale kaubandusagendile ega ole kohaldatav, kui Belgias asuv käsundiandja ja Türgis asuv kaubandusagent on valinud kohaldatavaks õiguseks sõnaselgelt Belgia õiguse?“

III. Õiguslik analüüs

18. Oma küsimuse esimeses osas palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt tuvastada, kas direktiiviga 86/653 on vastuolus liikmesriigi seadus, mille kohaselt see direktiiv pakub kaitset ainult juhul, kui kaubandusagent tegutseb sellessamas liikmesriigis, mitte aga siis, kui käsundiandja asub selles liikmesriigis ja kaubandusagent asub ja tegutseb Türgis.

19. Oma küsimuse teises osas palub eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitada, kas liikmesriigi seadus, mille kohaselt direktiiv 86/653 pakub kaitset ainult juhul, kui kaubandusagent tegutseb sellessamas liikmesriigis, mitte aga siis, kui käsundiandja asub selles liikmesriigis ja kaubandusagent asub ja tegutseb Türgis, on assotsieerimislepingu või lisaprotokolliga vastuolus.

20. Pärast põgusaid sissejuhatavaid märkusi asun analüüsima seda küsimust direktiivi 86/653 ning seejärel assotsieerimislepingu ja lisaprotokolli seisukohast.

A. *Sissejuhatavad märkused*

1. Kaubandusagendiseaduse artikli 27 tõlgendamine siseriiklikul tasandil

21. On selge, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ühelt poolt ja Belgia valitsus teiselt poolt tõlgendavad kaubandusagendiseaduse artiklit 27 erinevalt.

22. Kohtuistungil väitis Belgia valitsus, et siseriiklikus menetluses käsitletav Belgia õigusnorm, s.o kaubandusagendiseaduse artikkel 27, ei piira ennast nii, nagu eelotsuse esitanud kohus väidab. Belgia valitsuse sõnul on see säte tegelikult kohaldatav ka niisuguses olukorras nagu vaidlusalune juhtum, mis tähendab, et kui pooled valivad kohaldatavaks õiguseks Belgia õiguse, hõlmab see ka kaubandusagendi tegevust väljaspool Belgiat ja ka väljaspool Euroopa Liitu.

23. Eelotsusetaotluse esitanud kohus peaks neid argumente kaaluma, sest kui see väide paika peab, oleks eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimus mitte ainult oletuslik, vaid ka tarbetu.

24. Ent kuna eelotsusemenetlus on *kohtute*vaheline menetlus, kohtunike dialoog, peab Euroopa Kohus lähtuma siseriiklikust õiguslikust raamistikust nii, nagu siseriiklik *kohtunik* on seda eelotsusetaotluses kirjeldanud. Sellega seoses saab ainult siseriiklik kohus, kellele vaidlus on esitatud ja kes peab vastutama tehtava otsuse eest, hinnata kohtuasja eripärast lähtuvalt nii seda, kas tal on otsuse tegemiseks vaja eelotsust, kui ka Euroopa Kohtule esitatavate küsimuste asjasse puutuvust.[3]

25. Käesolevas asjas on siseriiklik kohus, kes on teinud kindlaks poolte tahte ja tuvastanud, et pooltevahelise lepingu suhtes on kohaldatav Belgia õigus, pädev otsustama, millised Belgia õigusnormid täpselt seda lepingusuhet reguleerivad.

26. Seetõttu rajaneb minu analüüs eeldusel, et kaubandusagendiseaduse artikkel 27, nagu seda Belgias kohaldatakse, ei ole vaidlusalust laadi juhtumi suhtes kohaldatav.

2. Rahvusvaheline eraõigus

27. Direktiiv 86/653 ei sisalda ühtegi kollisiooninormi.[4]

3 — Vt nt kohtuotsus, 17.10.2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 28 ja seal viidatud kohtupraktika).

4 — Vt sellega seoses ka Basedow, J., „Europäisches Internationales Privatrecht“, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1996, lk 1921–1929 (vt lk 1925), kes osutab sellest tulenevatele raskustele kolmandate riikidega seotud olukordade lahendamisel.

28. Kõigepealt tuleb rõhutada, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei oleks pädev esitama küsimust Rooma konventsiooni [5] – mis näib põhimõtteliselt olevat ajaliselt kohaldatav [6] – tõlgendamise kohta, sest õigus seda teha on üksnes siseriiklikel kõrgeima astme kohtutel. [7]

29. Igal juhul on nii Rooma konventsioonis kui ka Rooma I määruses ette nähtud, et pooled valivad õiguspäraselt oma lepingusuhet reguleeriva õiguse.

30. Kuna eelotsusetaotluse esitanud kohtu jaoks on väljaspool kahtlust, et pooled on valinud kohaldatavaks õiguseks Belgia õiguse, ei ole vaja kollisiooninormide üle arutleda. Nagu eespool märkisin, seisneb sisuline probleem siseriikliku kohtu jaoks vajaduses otsustada, millised Belgia õigusnormid on kohaldatavad. Selleks peab siseriiklik kohus kindlaks tegema kaks asjaolu. Esiteks selle, kas Belgia seadusandja rakendas direktiivi 86/853 õigesti. Teiseks selle, kas Belgia õigusaktid on Türgiga sõlmitud assotsieerimislepinguga kooskõlas.

31. Küsimust analüüsides käsitlen kõigepealt direktiivi 86/853 ja seejärel assotsieerimislepingut.

B. *Küsimuse esimene osa: direktiiv 86/653*

1. Eesmärk ja ülesehitus

32. Direktiivi 86/653 (edaspidi „direktiiv“) eesmärk on ühtlustada liikmesriikide õigusnorme, mis puudutavad kaubandusagendilepingu poolte vahelisi õigussuhteid. [8] Euroopa Kohus on paljudel juhtudel selgitanud, et direktiiviga püütakse eelkõige kaitsta kaubandusagente suhetes esindatavatega ja selles on seetõttu sätestatud agendilepingu sõlmimist ja lõppemist käsitlevad eeskirjad (direktiivi artiklid 13–20). [9] Direktiiv sisaldab imperatiivseid [10] sätteid, mis näevad ette kaubandusagendi kaitse miinimumnõuete kehtestamise. [11] Direktiivi artiklis 17 sätestatud eeskirju, mis käsitlevad kaubandusagentidele hüvitise maksmist esindatavaga sõlmitud lepingu lõppemise korral, tuleb seega mõista nii, et nende eesmärk on kaitsta kaubandusagente. [12]

5 — 19. juunil 1980. aastal Roomas allakirjutamiseks avatud lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse konventsioon (EÜT 1980, L 266, lk 1; eesti keeles ELT 2005, C 169, lk 10).

6 — Pärast 17. detsembrit 2009 sõlmitud lepingute suhtes on Rooma konventsioon asendatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta määrusega (EÜ) nr 593/2008 lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I) (ELT 2008, L 177, lk 6), vt selle määruse artikkel 28.

7 — 19. detsembril 1988 vastu võetud Rooma konventsiooni tõlgendamist käsitleva Euroopa Kohtu esimese, 1. augustil 2004 jõustunud protokolli (EÜT 1998, C 27, lk 47) artikli 1 kohaselt on Euroopa Kohus pädev tegema eelotsuseid selle konventsiooni sätete tõlgendamise kohta. Eelotsusetaotluse esitanud kohut ei ole loetletud selle protokolli artikli 2 punktis a nende kohtute seas, kes on pädevad taotlema Euroopa Kohtult eelotsust (Belgias on sellise pädevusega ainult Cour de cassation ja Conseil d'État).

8 — Vt kohtuotsused, 30.4.1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punkt 10); 13.7.2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punkt 13); 23.3.2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkt 18); 26.3.2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 14), ja 17.10.2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 36). Vt samuti nt Fock, T., *„Die europäische Handelsvertreter-Richtlinie*“, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2001, lk 25.

9 — Vt kohtuotsused, 30.4.1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punkt 13); 9.11.2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punktid 20 ja 21); 23.3.2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punktid 19 ja 22); 17.1.2008, Chevassus-Marche (C-19/07, EU:C:2008:23, punkt 22), ja 26.3.2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 14). Vt samuti Macgregor, L., „Case Comment Compensation for commercial agents: an end to plucking figures from the air?“, *Edinburgh Law Review*, 2008, lk 86–93 (vt lk 87).

10 — Vt kohtuotsused, 9.11.2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punktid 21 ja 22); 23.3.2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punktid 22 ja 34), ning 17.10.2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 40).

11 — Vt kohtuotsus, 17.10.2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 52). Vt samuti Rott-Pietrzyk, E., *„Agent Handlowy – Regulacje Polskie i Europejskie*“, C.H.Beck, Varssavi, 2006, lk 68.

12 — Vt kohtuotsus, 9.11.2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 24).

33. Ent direktiiv ei käsitle enda territoriaalset kohaldamisala. Seal ei ole ette nähtud, kas esindatav peab asuma teatavas konkreetses kohas, ega ka seda, kus kaubandusagent peab tegutsema, et direktiivi sätted oleksid kohaldatavad. Niisiis tekib küsimus, kas direktiivi ette nähtud mõju on üksnes liidusisene, siseturusisene või ulatub see ka üle siseturu [13] piiride.

34. Direktiivi eesmärk on ühtlustada liikmesriikide eraõigust. Selles on ette nähtud mõningad olulised agendilepingu tingimused. Agendilepingu suhtes kohaldatava õiguse määravad pädeva kohtu asukohariigis kohaldatavad kollisiooninormid. Kohaldatava õiguse määravad kas poolte vahel kokku lepitud õiguse valiku tingimus – nagu käesoleval juhul – või kohaldatavad kollisiooninormid, kui pooled ei ole kohaldatavat õigust valinud.

35. Kui agendilepingu suhtes kohaldatav õigus on liikmesriigi õigus, kohaldatakse seega põhimõtteliselt siseriiklikke õigusnorme, millega direktiiv on rakendatud. See aga ei tähenda, et siseriiklik seadusandja ei saa seda direktiivi rakendavate sätete territoriaalset kohaldamisala üldse piirata. Seda tehes peab siseriiklik seadusandja siiski silmas pidama, millist liiki olukordades on direktiivi kohaldamine kohustuslik.

36. Mida tähendab see, et direktiivi kohaldamine on kohustuslik? Siin tuleb eristada kaht olukorda. Esiteks võib „kohustuslikkus“ viidata sätetele, milles on määratletud agendilepingu poolte sisulised õigused ja kohustused. Selleks on direktiivis mitmel viisil kirjeldatud selle sätete „kohustuslikkust“. Mõnel juhul on ette nähtud, et „pooled ei või“ mõningatest sätetest [üldse] „kõrvale kalduda“. [14] Teistel juhtudel on seal ette nähtud, et „[l]epingupooled ei või kõrvale kalduda“ mõningatest sätetest „kaubandusagendi kahjuks“ [15] või et mõningaid sätteid kohaldatakse juhul, „[k]ui lepingupooled ei ole [vastavas küsimuses] kokku leppinud“. [16] Lõpuks piirab direktiiv kohati poolte lepinguautonoomiat muudel, konkreetsematel viisidel. [17]

37. Teiseks võib „kohustuslikkus“ samuti viidata direktiivist tuleneva kaitse territoriaalsele ulatusele. Seetõttu tekib küsimus, kas ühenduse seadusandja soovis tagada, et direktiivist tulenev kaitse on kohustuslik kõikide kogu maailmas sõlmitavate agendilepingute suhtes alati, kui lepingus ette nähtud õiguse valiku tingimustega (sealhulgas muidugi poolte tehtud õiguse valikuga) on määratud kohaldatavaks õiguseks liikmesriigi õigus. Nagu järgnevas analüüsis näitan, on minu vastus sellele küsimusele eitav.

38. Käesolevas asjas on probleem järgmine: kas direktiivi artiklitest 17 ja 18 tulenev kaitse on imperatiivne, kui käsundiandja asub liikmesriigis ning agent asub ja tegutseb kolmandas riigis?

2. Kohtupraktika

39. Euroopa Kohus on märkinud oma otsuses Centrosteel, et „direktiivi eesmärk on ühtlustada liikmesriikide seadusi, mis reguleerivad kaubandusagendilepingu poolte vahelist õigussuhet, olenemata võimalikest piiriülestest asjaoludest“. [18] Minu hinnangul viitab see seisukohaväljendus pelgalt *liidusisesele olukorrale*, ja seda kahel põhjusel. Esiteks väljendas Euroopa Kohus seda seisukohta *liikmesriikide* seaduste ühtlustamise kontekstis. Teiseks lisas ta, et direktiivi kohaldamisala on „seega

13 — Alates ühtsest Euroopa aktist on siseturg olnud aluslepingutes – praegu ELTL artikli 26 lõikes 2 – määratletud kui „sisepiirideta ala, mille ulatuses tagatakse kaupade, isikute, teenuste ja kapitali vaba liikumine vastavalt aluslepingute sätetele“. Käesolevas ettepanekus, eriti kui on viidatud liidu õigusaktidele ja kohtupraktikale, on kasutatud termineid „siseturg“, „ühisturg“ ja „ühtne turg“ samas tähenduses.

14 — Vt direktiivi 86/653 artikkel 5.

15 — Vt direktiivi 86/653 artikli 10 lõige 4, artikli 11 lõige 3, artikli 12 lõige 3 või 19.

16 — Vt direktiivi 86/653 artikli 6 lõige 1.

17 — Vt direktiivi 86/653 artikli 13 lõige 1 ja artikli 15 lõige 3.

18 — Vt kohtuotsus, 13.7.2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punkt 13).

laiem kui [EL toimimise lepingus] sätestatud põhivabadused“.[19] Minu arusaama järgi soovis Euroopa Kohus kõigest toonitada suhteliselt tavapärast arusaama, et ühtlustamismeede, nagu direktiiv 86/653, võib ulatuda neljast vabadusest kaugemale, kuna see ei piirdu hargmaiste olukordadega ja et piiriülene aspekt ei ole vajalik.

40. Seetõttu ei paku kohtuotsus Centrosteel käesolevas asjas piisavat vastust.

41. Kohtuasjas Ingmar märkis Euroopa Kohus, et niisugune säte nagu direktiivi 86/653 artikkel 17 on kohaldatav ka siis, kui lepingut reguleerib kolmanda riigi õigus.[20] Euroopa Kohus väljendas seda seisukohta põhjusel, et kaubandusagent tegutses siseturul. Muu hulgas märkis Euroopa Kohus, et „[direktiivi artiklite 17 ja 18] eesmärk eeldab, et neid kohaldatakse juhtudel, kui olukord on ühendusega tihedalt seotud, eriti kui kaubandusagent tegutseb liikmesriigi territooriumil, olenemata sellest, millise õiguse valisid pooled lepingu suhtes kohaldatavaks õiguseks“.[21]

42. Kohtuasi Ingmar puudutas aga käesoleva juhtumiga võrreldes risti vastupidist olukorda. Käsundiandja asus liidust väljas ning kaubandusagent tegutses liidu piires; käesolevas asjas aga asub käsundiandja liidus ja kaubandusagent tegutseb väljaspool liitu.

43. Kohtuasjas Unamar[22] märkis Euroopa Kohus *obiter dicta*, et „direktiivi artiklid 17 ja 18 [on otsustava tähtsusega], kuna need määratlevad kaitstuse taseme, mida liidu seadusandja on pidanud mõistlikuks *ühisturu loomise raames* kaubandusagentidele pakkuda“.[23]

44. Sellepärast saan kohtuotsustest Ingmar ja Unamar aru nii, et direktiivi 86/653 artikleid 17 ja 18 tuleb lugeda imperatiivseks selles mõttes, et alati, kui kaubandusagent tegutseb siseturul, on direktiivi 86/653 artiklitega 17 ja 18 kaitse tagatud, olenemata sellest, millist õigust pooltevahelise lepingu suhtes kohaldatakse. Seevastu ei ole artiklid 17 ja 18 imperatiivsed juhul, kui kaubandusagent tegutseb väljaspool siseturgu. Nii nähtub sellest, et liikmesriik võib piirata artiklitest 17 ja 18 tuleneva kaitse territoriaalset ulatust siseturul tegutsevate kaubandusagentide hõlmamisega.

3. Sõnastus

45. Direktiivi põhjenduses 2 on märgitud, et „kaubandusliku esindamisega seotud siseriiklike õigusaktide erinevused mõjutavad märkimisväärselt konkurentsitingimusi ja kõnealuse tegevuse jätkamist *ühenduses* ning neil on kahjustav mõju kaubandusagentide kaitsele nende esindatavate suhtes ja äritehingute turvalisusele“.[24] Edasi on samas põhjenduses märgitud, et „need erinevused [takistavad] oluliselt kaubandusliku esindamise lepingute sõlmimist ja toimimist, kui *esindatav ja kaubandusagent on registreeritud eri liikmesriikides*“.[25]

46. Samamoodi on direktiivi põhjenduses 3 kirjas, et „*liikmesriikide* kaubavahetus peaks toimuma *ühtse turu* tingimustega sarnastel tingimustel ja seetõttu on vaja liikmesriikide õigussüsteeme ühtlustada *ühisturu* nõuetekohaseks toimimiseks vajalikus ulatuses“.[26]

19 — Vt kohtuotsus, 13.7.2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punkt 13).

20 — Vt kohtuotsus, 9.11.2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 26).

21 — Vt kohtuotsus, 9.11.2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 25).

22 — Kohtuasi Unamar käsitles liidusisest olukorda, mis puudutas kahe liikmesriigi seast – kes mõlemad olid direktiivi 86/653 nõuetekohaselt üle võtnud – ühe õigete (tsiviil)õigusnormide kohaldamist, vt kohtuotsus, 17.10.2013 (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 51).

23 — Vt kohtuotsus, 17.10.2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 39). Kohtujuristi kursiiv.

24 — Kohtujuristi kursiiv.

25 — Kohtujuristi kursiiv.

26 — Kohtujuristi kursiiv.

47. Niisugune sõnastus annab minu arvates tunnistust sellest, et direktiiv 86/653 piirdub siseturu piiresse jäävate, mitte sellest väljas olevate olukordadega. [27]

4. Seadusandlik kujunemislugu

48. Komisjoni eelnõu algredaktsioonis oli viidatud väljaspool liitu tegutsevatele kaubandusagentidele. Eelnõu artikli 35 lõikes 1 oli märgitud, et kui pooled kalduvad agendi kahjuks kõrvale reast direktiivi sätetest, mis olid sealsamas loetletud, oleks selline tingimus tühine. Seejärel oli artikli 35 lõikes 2 märgitud, et „[l]isaks artikli 21 lõikes 4 ja artiklis 33 lubatud erandjuhtudele võivad pooled eelmises lõikes näidatud kohustuslikest sätetest kõrvale kalduda seoses kaubandusagendi tegevusega väljaspool ühendust“. [28]

49. Direktiiv 86/653 ei sisalda oma algse eelnõu artikli 35 lõike 2 sarnast sätet. See võib tähendada, et nõukogu ei soovinud tollal, et direktiiv piirduks siseturuga.

50. Sellist direktiivi tõlgendust ma Euroopa Kohtule siiski ei soovitaks. Niivõrd kui mul õnnestus kindlaks teha, loobuti seadusandlikus menetluses eelnõu artikli 35 sõnastusest täies mahus, kuna parlament pidas artikli 35 *lõikes 1* olnud sätete loetelu liiga jäigaks. [29] Viidet „kaubandusagendi tegevusele väljaspool ühendust“ parlament ei kritiseerinud. Järeldan sellest parlamendi heakskiitu sellele territoriaalsele määratlusele.

51. Samamoodi oli majandus- ja sotsiaalkomiteel eelnõu artikli 35 kohta teatavaid märkusi, mis, nagu mina aru saan, samuti piirdusid kohustuslike sätete kohaldamisala määratlemise küsimusega. [30]

52. Selle tagajärjel oli komisjoni eelnõu uues redaktsioonis oluliselt muudetud artikli 35 esimest lõiku, teine lõik aga jäetud muutmata. [31]

53. Komisjon võttis direktiivi 86/653 vastu oluliselt muudetud redaktsioonis mitu aastat hiljem. Erinevalt eelnõust ei olnud direktiivi eesmärk enam reguleerida kõiki kaubandusagendilepingutega seotud õigusküsimusi. Umbes pooled eelnõus välja pakutud sätted olid välja jäetud. [32] Nii ei ole enam sellist sätet nagu eelnõu artikkel 35. Sellele esialgu välja pakutud sättele kõige lähemal on direktiivi 86/653 artikkel 19, mille kohaselt pooled ei tohi enne agendilepingu lõppemist kalduda kaubandusagendi kahjuks kõrvale artiklitest 17 [33] ja 18 [34].

54. Seetõttu, kui võikski tekkida tahtmine pidada direktiivi territoriaalse kohaldamisala piirdumist kaubandusagentide tegevusega siseturul eespool kirjeldatu tagajärjeks, on direktiivi seadusandlik kujunemislugu selle territoriaalse kohaldamisala suhtes võrdlemisi ebamäärane. Ei saa selgelt järeldada, et direktiiv piirdub siseturuga, ega ka seda, et ei piirdu.

27 — Sellest seisukohast ei ole eespool viidatud kohtuotsus Centrosteel minu järeldusega vastuolus.

28 — Vt komisjoni ettepanek: nõukogu direktiiv (füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate) kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusnormide ühtlustamise kohta, mille komisjon esitas nõukogule 17. detsembril 1976 (EÜT 1977, C 13, lk 2).

29 — Vt Euroopa Parlamendi resolutsioon, mis sisaldab Euroopa Parlamendi arvamust seoses Euroopa Ühenduste Komisjoni ettepanekuga nõukogule võtta vastu direktiiv (füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate) kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusnormide ühtlustamise kohta (EÜT 1978, C 239, lk 20), punkt 17: „[…] tundub, et pikk loetelu artiklis 35 muudab direktiivi liiga paindumatuks, ja sellepärast palub ta komisjonilt selle artikli muudetud redaktsiooni“.

30 — Vt arvamus seoses ettepanekuga võtta vastu nõukogu direktiiv (füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate) kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusnormide ühtlustamise kohta (EÜT 1978, C 59, lk 31), punkt 2.9.10: „Komitee teeb ettepaneku kustutada artikli 35 lõikest 2 viide artikli 21 lõikele 4 ja eeldab, et artikli 35 lõige 2 tähendab, et lepingupooltel on õigus artikli 35 lõikes 1 osutatud kohustuslikest sätetest kõrvale kalduda.“

31 — Vt komisjoni muudatus ettepanekule võtta vastu nõukogu direktiiv (füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate) kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusnormide ühtlustamise kohta (esitatud komisjoni poolt nõukogule 29. jaanuaril 1979 vastavalt EMÜ artikli 149 lõikele 2) (EÜT 1979, C 56, lk 21).

32 — Vt Fock, T., „*Die europäische Handelsvertreter-Richtlinie*“, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2001, lk 19.

33 — Mis käsitleb kaubandusagendi hüvitist pärast agendilepingu lõppemist.

34 — Mis käsitleb erandeid seoses direktiivi 86/653 artiklis 17 osutatud hüvitisega.

5. Siseturuga seotud eesmärk

55. Liidu eraõiguse norme, nagu sisalduvad direktiivis 86/653, tuleks hinnata siseturu kontekstist ja süsteemist lähtudes. [35]

56. Direktiiv võeti 1986. aastal vastu nüüdsete ELTL artikli 53 lõike 1 [36] ja artikli 115 [37] alusel ning selle eesmärk oli luua esindatavatele võrdsed võimalused siseturul kaubandusagentide kaudu tegutsemiseks: investeerimise ja äritegevuse jaoks on esindatavatel vaja teada, milliste normide kohaselt peavad nad oma kaubandusagentidele hüvitist ja tasu andma.

57. Minu arvates ei sea seda siseturupõhist loogikat küsimärgi alla Euroopa Kohtu edaspidine järjepidev kohtupraktika, mille kohaselt on direktiiviga kehtestatud imperatiivsed [38] normid, millega on ette nähtud kaubandusagendi *minimaalne* kaitse, [39] ja direktiivi eesmärk on eeskätt *kaitsta* kaubandusagente suhetes esindatavatega. [40]

58. Järeldan sellest, et direktiiv on suunatud pelgalt niisugustele olukordadele, kus kaubandusagent tegutseb siseturul. Määrav on seega agendi tegevus, mitte käsundiandja asukoht. [41]

59. Sellepärast peaks siseriiklik kohtunik kaubandusagendiseaduse artiklit 27 tõlgendades arvesse võtma järgmist: direktiivi 86/653 kohaselt peavad sellise sätte kohaldamisalasse kuuluma olukorrad, kus agent tegutseb Belgias või mujal siseturul. Direktiiv 86/653 aga ei nõua, et niisugune säte hõlmaks olukordi väljaspool siseturgu. See, kas olukorrad siseturust väljaspool kuuluvad Belgia ametiasutuste arvates kaubandusagendiseaduse artikli 27 kohaldamisalasse või mitte, ei ole niisiis küsimus, mille jaoks see direktiiv on ette nähtud.

6. Väljapakutav vastus

60. Sellepärast on minu vastus eelotsuse küsimuse esimesele osale niisugune, et direktiivi 86/653 artikkel 17 nõuab imperatiivselt kaitset siseturul tegutsevale kaubandusagendile. Sellega ei ole vastuolus liikmesriigi seadus, millega ei anta niisugust kaitset väljaspool siseturgu tegutsevale kaubandusagendile.

C. *Küsimuse teine osa: assotsieerimisleping ja lisaprotokoll*

61. Saan aru nii, et „assotsieerimislepingu sätted“, millele eelotsusetaotluse esitanud kohus oma küsimuses osutab, tähendavad assotsieerimislepingu artiklit 14 ja lisaprotokolli artiklit 41.

62. Samuti viitab Agro oma kirjalikes seisukohtades assotsieerimislepingu artiklile 9.

35 — Vt sellega seoses samuti Müller-Graff, P.-Chr., „Allgemeines Gemeinschaftsprivatrecht“, Gebauer, M., ja Teichmann, Chr. (toim), *Europäisches Privat- und Unternehmensrecht (Enzyklopädie Europarecht, Band 6)*, Nomos, Baden-Baden, 2014, lk 69–151, punkt 43 jj.

36 — Tollal EMÜ artikli 57 lõige 2.

37 — Tollal EMÜ artikkel 100. See säte nõuab nõukogu ühehäälset otsust. Direktiivi vastuvõtmine eelnes ühtsele Euroopa aktile, mis jõustus 1. juulil 1987 ja millega lisati EMÜ asutamislepingusse uus säte, EMÜ artikkel 100a (nüüd ELTL artikkel 114).

38 — Vt kohtuotsused, 9.11.2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punktid 21 ja 22); 23.3.2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punktid 22 ja 34), ning 17.10.2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 40).

39 — Vt kohtuotsus, 17.10.2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 52). Vt samuti Rott-Pietrzyk, E., *„Agent Handlowy – Regulacje Polskie i Europejskie“*, C.H.Beck, Varssavi, 2006, lk 68.

40 — Sel eesmärgil muu hulgas kehtestatud agendilepingute sõlmimist ja lõpetamist reguleerivad normid (direktiivi artiklid 13–20). Vt kohtuotsused, 30.4.1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, punkt 13); 9.11.2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punktid 20 ja 21); 23.3.2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punktid 19 ja 22); 17.1.2008, Chevassus-Marche (C-19/07, EU:C:2008:23, punkt 22), ja 26.3.2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 14).

41 — Niisiis, kui kaubandusagent tegutseks mitte ainult Türgis, vaid ka näiteks Kreekas, oleks tegu siseturu olukorraga.

1. Assotsieerimislepingu artikkel 14 ja lisaprotokolli artikli 41 lõige 1

63. Assotsieerimislepingu artikli 14 kohaselt on lepingupooled „kokku leppinud, et lähtuvad omavahel teenuste osutamise vabaduse piirangute kaotamisel [EL toimimise lepingu] artiklitest 55, 56 ja 58–65“. Lisaprotokolli artikli 41 lõige 1 sisaldab nn *standstill*-tingimust: seal on ette nähtud, et lepingupooled „hoiduvad omavahel kehtestamast mis tahes uusi asutamisõiguse ning teenuste osutamise vabaduse piiranguid“.

64. Agro väitel on Belgia äriühingu Türgi kaubandusagendi teenuste osutamise vabadus piiratud, sest direktiiv 86/653 ei kaitse seda kaubandusagenti samamoodi nagu siseturu piires tegutsevat kaubandusagenti.

65. Selle suhtes on kohane märkida järgmist.

66. Selline kaubandusagent nagu Agro ei saa assotsieerimislepingu ega lisaprotokolli alusel tugineda subjektiivsele teenuste osutamise vabaduse õigusele nii nagu ELTL artikli 56 alusel.

67. Assotsieerimislepingu artikkel 14 ega lisaprotokolli artikkel 41 lihtsalt ei kanna artiklit 56 üle Euroopa Liidu ja Türgi vahelisse olukorda. ELTL artikliga 56 on siseturul ette nähtud arenenum ja sügavam liidu liikmesriikide omavahelise lõimituse tase, mis ulatub assotsieerimislepingu ja selle lisaprotokolliga ette nähtust palju kaugemale.

68. Assotsieerimislepingu artiklite 12[42] ja 13[43] kohta on Euroopa Kohus juba märkinud, et kummalgi ei ole vahetut mõju, sest need ei ole piisavalt täpsed ja tingimusetud.[44] Teistsugusele seisukohale ei saa minu arvates asuda ka assotsieerimislepingu artikli 14 suhtes, mille sõnastus on peaaegu identne artiklitega 12 ja 13. Pealegi, nagu Euroopa Kohus on märkinud oma otsuses Demirkan, ei kohusta assotsiatsioonilepingu artiklis 14 verbivormi „lähtuvad“ kasutamine lepinguosalisi kohaldama aluslepingu teenuste osutamise vabadust käsitlevaid sätteid ega nende rakendamiseks vastu võetud sätteid, vaid üksnes neist lähtuma, kui nad võtavad vastu meetmeid assotsiatsioonilepingus seatud eesmärkide saavutamiseks.[45]

69. Lisaprotokolli artikli 41 lõike 1 kohta on Euroopa Kohus küll märkinud, et see säte on põhimõtteliselt vahetult kohaldatav,[46] ent teinud seda üksnes olukordades, kus Türgi kodanikud püüdsid asuda tegutsema või osutada teenuseid *Euroopa Liidus*. Nagu juba teame, ei ole käesolevas kohtuasjas tegu seesuguse olukorraga. Samuti, mis puudutab lisaprotokolli artikli 41 lõikes 1 sätestatud *standstill*-tingimust, märkis Euroopa Kohus oma otsuses Demirkan – järjepidevale kohtupraktikale tuginedes –, et liidu õigusnormidele, sealhulgas aluslepingu sätetele antud tõlgendust ei saa automaatselt üle kanda liidu ja kolmanda riigi vahel sõlmitud lepingu tõlgendamisele, ilma et leping ise seda sõnaselgelt ette näeks.[47]

70. Euroopa Kohus on oma otsuses Demirkan märkinud, et „lisaprotokolli artikli 41 lõike 1 eesmärgi ja konteksti ning ELTL artikli 56 eesmärgi ja konteksti vahel [on] põhjapanevad erinevused“.[48] Tõepoolest puudutas kohtuasi Demirkan mõnevõrra äärmuslikku olukorda, kus Türgi kodanik soovis viisanõudest vabanemise eesmärgil tugineda passiivsele teenuse osutamise vabadusele. Mitteüllatuslikult asus

42 — Mis käsitleb töötajate vaba liikumist.

43 — Mis käsitleb asutamisvabadust.

44 — Assotsieerimislepingu artikli 12 osas vt kohtuotsus, 30.9.1987, Demirel (12/86, EU:C:1987:400, punkt 23), ja artikli 13 kohta kohtuotsus, 11.5.2000, Savas (C-37/98, EU:C:2000:224, punktid 42 ja 45).

45 — Vt kohtuotsus, 24.9.2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 45).

46 — Vt kohtuotsused, 11.5.2000, Savas (C-37/98, EU:C:2000:224, punkt 54), ja 21.10.2003, Abatay jt (C-317/01 ja C-369/01, EU:C:2003:572, punktid 58).

47 — See on olnud järjepidev kohtupraktika alates kohtuotsusest, 9.2.1982, Polydor ja RSO Records (270/80, EU:C:1982:43, punkt 16). Vt samuti kohtuotsus, 24.9.2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 44 ja seal viidatud kohtupraktika).

48 — Vt kohtuotsus, 24.9.2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 49).

Euroopa Kohus seisukohale, et lisaprotokolli artikli 41 lõike 1 kontekstis ei hõlma teenuste osutamise vabadus kohtuotsusest Luisi ja Carbone [49] tulenevat passiivset teenuste osutamise vabadust. [50] Siiski on ilmne, et eespool viidatud kohtuotsuses Demirkan väljendatud üldised seisukohad on kohaldatavad ka käesolevale juhtumile.

2. Assotsieerimislepingu artikkel 9

71. Assotsieerimislepingu artikli 9 kohaselt „tunnistavad [lepingupooled], et lepingu kohaldamisalas ja ilma et see mõjutaks erisätteid, mis võidakse vastu võtta artikli 8 kohaselt, on keelatud igasugune kodakondsuse alusel diskrimineerimine vastavalt [ELTL artiklis 18] sätestatud põhimõttele“.

72. Selle sätte sõnastus on väga selge. Olukord peab olema „lepingu kohaldamisalas“. Just seda aga käesoleva juhtumi kohta öelda ei saa. Vaba liikumise küsimust ei ole ja samuti ei ole direktiiv 86/653 kohaldatav.

73. Seetõttu ei saa tugineda assotsieerimislepingu artiklile 9 iseseisvalt, nagu ei saa tugineda ka ELTL artiklile 18.

3. Väljapakutav vastus

74. Sellepärast teen ettepaneku vastata eelotsuse küsimuse teisele osale nii, et liikmesriigi seadus, mille kohaselt direktiiv 86/653 pakub kaitset ainult juhul, kui kaubandusagent tegutseb sellessamas liikmesriigis, mitte aga siis, kui käsundiandja asub selles liikmesriigis ja kaubandusagent asub ja tegutseb Türgis, ei ole assotsieerimislepingu ega lisaprotokolliga vastuolus.

IV. Ettepanek

75. Nendel kaalutlustel teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Rechtbank van Koophandeli (kaubanduskohus, Gent) küsimusele järgmiselt:

Nõukogu 18. detsembri 1986. aasta direktiivi 86/653/EMÜ füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta artikkel 17 nõuab imperatiivselt kaitset siseturul tegutsevale kaubandusagendile. Sellega ei ole vastuolus liikmesriigi seadus, millega ei anta niisugust kaitset väljaspool siseturgu tegutsevale kaubandusagendile.

Liikmesriigi seadus, mille kohaselt direktiiv 86/653 pakub kaitset ainult juhul, kui kaubandusagent tegutseb sellessamas liikmesriigis, mitte aga siis, kui käsundiandja asub selles liikmesriigis ja kaubandusagent asub ja tegutseb Türgis, ei ole vastuolus lepinguga, millega loodi assotsiatsioon Euroopa Majandusühenduse ja Türgi vahel ning millele kirjutasid 12. septembril 1963 Ankaras alla ühelt poolt Türgi Vabariik ning teiselt poolt EMÜ liikmesriigid ja ühendus ning mis sõlmiti, kiideti heaks ja kinnitati ühenduse nimel nõukogu 23. detsembri 1963. aasta otsusega 64/732/EMÜ, ega lisaprotokolliga, millele kirjutati alla Brüsselis 23. novembril 1970 ning mis sõlmiti, kiideti heaks ja kinnitati ühenduse nimel nõukogu 19. detsembri 1972. aasta määrusega (EMÜ) nr 2760/72.

49 — Vt kohtuotsus, 31.1.1984, Luisi ja Carbone (286/82 ja 26/83, EU:C:1984:35, punkt 10).

50 — Vt kohtuotsus, 24.9.2013, Demirkan (C-221/11, EU:C:2013:583, punkt 62).